ten is in publicaties over de aftakeling van het Sovjet-Rijk.
Jan van Oudheusden

OUDHEID

J. Chadwick, *Lineair B en verwante schriften* (Fibula Schriftreeks, Houten 1990) 64 blz., 38 zwart-wit afbeeldingen, *f* 19,90.

Ook de geesteswetenschappen profiteren soms van de oorlog. Het vernuft dat Michael Ventris had ontwikkeld bij de decodering van Duitse boodschappen richtte hij na de tweede wereldoorlog op de ontcijfering van het "tweede lijnschrift" (Lineair B) van Kreta en Mycene. Tot zijn eigen verbazing dook een proto-Griekse taal op in de documenten. Het artikel dat hij samen met John Chadwick in 1953 publiceerde onder de bescheiden titel 'Evidence for Greek dialect in the Mycenaean Archives' in *The Journal of Hellenic Studies*, bracht de doorbraak. Sceptici werd de mond gesnoerd doordat de voorgestelde sleutel bleek te passen op tabletten van Pylos, die pas in 1953 ter beschikking kwamen en die dus niet waren verwerkt in het decoderingsvoorstel.
Sindsdien spreekt de wereld van de Myceense en laat-Minoïsche cultuur rechtstreeks tot ons. De Mycenologie heeft zich ontwikkeld tot een gevestigd specialisme. In Nederland is de bekendste vertegenwoordiger prof. C. Ruygh aan de UvA. Bij hem heeft een van onze Nijmeegse studenten het specialisme gevolgd. Als concrete vrucht van zijn studie heeft hij onze "elektronische regelneven" (personal computers) voorzien van een schrijfprogramma, waardoor we in staat zijn in lineair B te communiceren. Deze technische verworvenheid heeft echter niet een omvangrijke correspondentie op gang gebracht. Het bereik van het schrift voor zover het bekend is, was vrij beperkt. Zoals Chadwick in, hoofdstuk 4 over 'De tabletten als historische documenten' uiteenzet, betreft het - overgebleven - materiaal de boekhouding van de paleizen. Natuurlijk leveren de inventarislijsten wel enige informatie op over (gewaardeerde) voorwerpen en dieren, over de sociale ordening en over topografische namen, maar de "binnenkant" van de Helladische beschaving blijft ondoordringbaar, zolang hymnen, verhalen en andere documenten die de waarden van de cultuur onthullen, ontbreken. Voorlopig moet de conclusie zijn dat het schrift alleen in de sfeer van de administratie werd gebruikt. Er moet dan sprake zijn geweest van een partiële geletterdheid. Werkelijk belangrijke teksten werden niet aan de klei toevertrouwd.

Dit boekje is een deeltje uit de fraaie serie die het Brits Museum uitgeeft. In het korte bestek voorziet Chadwick de lezer effectief van informatie. Ook het lineair A, de Cypriotische schriften en de diskos van Phaistos worden kort behandeld. Natuurlijk wordt er vaak verwezen naar het klassieke Grieks.
Hoewel de niet-ingewijde lezer niet wordt gekweld door vreemde Helleense letters, lijkt me toch dat de transcriptie niet alle problemen oplost voor de lezer zonder een residu van schoolkennis van het Grieks. Maar als die nog sluimert, zal *Lineair B* een goed inzicht geven in een van de belangrijkste geesteswetenschappelijke prestaties van deze eeuw.
Anton J.L. van Hooff

Eric M. Moormann & Wilfried Uitterhoeve, *Van Alexandros tot Zenobia. Thema's uit de klassieke geschiedenis in literatuur, muziek, beeldende kunst en theater* (SUN, Nijmegen 1989) 288 blz., geïllustreerd, *f* 39,50.

Al te lang ligt dit boek te wachten op een bespreking: hoe moet je zo'n apart naslagwerk aanpakken? Het beschrijft 104 roemruchte personen uit de Grieks-Romeinse oudheid. Dat lijkt niet zo'n indrukwekkend aantal, maar het bijzondere is dat ook hun invloed in de Europese traditie wordt uiteengezet. Uit de ondertitel blijkt dat vele cultuuruitingen worden meegenomen.
Bij mijn bezoeken aan de grote musea heb ik mezelf een strategie van bewuste selectieve perceptie opgelegd: ik kijk alleen naar kunstwerken met klassieke thema's om tenminste een doorsnee van de collectie in het vizier te krijgen. Tegelijk wandel je als beschouwer door de hele geschiedenis van de kunst, want altijd weer hebben kunstenaars op eigen, creatieve wijze de oudheid "gerecipieerd". Eigenlijk is ieder woord ontoereikend om het proces van interactie tussen het antieke thema en de latere verwerking te beschrijven: *Nachleben*, *doorwerking*, *influence* en *continuüm* suggereren te veel passiviteit bij de herschepper.
Steeds weer heeft de kunstenaar het spel van het knipogen gespeeld: zie jij, (ontwikkelde) connoisseur, wat ik in het werk heb gestopt? De beschouwer wordt verondersteld het artistieke produkt te decoderen. Daarvoor is de grondige kennis van de

oudheid nodig die in het oude Europa vanzelfsprekend werd geacht. Een lexicon als het onderhavige is in zekere zin een testimonium van culturele paupertas. Nee, laten we het positief waarderen: er blijkt weer een publieke behoefte te bestaan aan vertrouwdheid met de klassieke erfenis, een van de weinige dingen die Europa werkelijk verbinden. Dat heeft de *Volkskrant* wel bedoeld toen dit dagblad sprak van een Renaissance van de klassieken in Nederland (15-2-91).

Ik heb het boek doorgebladerd en mijn ogen laten haken bij de afbeeldingen en bij de lemmata van figuren die iets voor mij betekenen. De auteurs hebben een bewonderenswaardige hoeveelheid informatie uit heel diverse hoeken geïntegreerd. De historische schetsen die ik gelezen heb, geven voldoende fundament om de symbolische betekenis van een figuur te begrijpen.
Ik ontdek toch een paar foutjes: de arts die Antiochos' haast fatale verliefdheid op zijn jonge stiefmoeder diagnosticeerde, heette Erasistratos, niet Erisistratos. Ontsierend is de consequent foute Engelse weergave van de grensrivier tussen Italia en Gallia als Rubicon in plaats van Rubico of eventueel Italiaans Rubicone (maar ja men ziet tegenwoordig steeds meer centurion en zelfs legion). Voor het overtrekken van deze - in feite miezerige - stroom zou Caesar Menander hebben geciteerd "kubos anerriphthoo", wat betekent "de dobbelsteen zij geworpen". De zin hiervan is dat het spel gaat beginnen en niet "dat de zaak beslist is" (p.65), zoals de Latijnse weergave "alea iacta est" suggereert (zie A. Otto, *Sprichwörter der Römer*, onder "alea"). De befaamde woorden dat de zeelieden niet bang hoefden te zijn voor het ruwe weer, omdat ze Caesar vervoerden, werden gesproken bij de overtocht van Italië naar Epirus, niet bij het nemen van de Bosporos, zoals tot twee keer toe wordt beweerd (p.67 en 72).

Als oud-historicus kan ik hier en daar wat kapittelen, maar tegenover de massa verwerkte kunsthistorische informatie sta ik met een mond vol tanden. Gelukkig toch niet helemaal: de beeldende kunst met betrekking tot Spartacus is toch rijker dan de schrijvers denken (en ook ik een paar jaar geleden meende). De beelden van Foyatier (1830) en van Vela (1847) moeten worden toegevoegd aan het Spartacuskabinet. Er staat (of is het al verdwenen?) een beeld van Spartacus in zijn "vaderland" Bulgarije en in juni 1990 brachten Russische collega's mij naar een fresco in het Spartaktheater in Leningrad. Maar akkoord: deze laatste twee produkten zijn artistiek niet belangrijk.

Dit mooi uitgevoerde boek schijnt commercieel een succes te zijn, net zoals *Van Achilleus tot Zeus*. Er is dus alle gelegenheid tot revisie van mankementjes in de opeenvolgende drukken die het werk verdient. De ingewijde verbaast zich over enkele weglatingen, maar wordt geïmponeerd door het vele dat hij niet wist. Buitenstaanders krijgen de gelegenheid toe te treden tot de kring van de kenners der klassieken. Welke historicus kan de impact van het antieke voorbeeld over het hoofd willen zien?
Anton J.L. van Hooff

HUIZINGA

W.E. Krul, *Historicus tegen de tijd. Opstellen over leven & werk van J.Huizinga* (Historische Uitgeverij Groningen, 1990)

Over Huizinga is onnoemelijk veel te schrijven, ook in de recensie van een boek waarin een en ander aan de orde komt over Huizinga en zijn tijd, waar hij, getuige de titel, 'tegen' was (en dat betreft uiteraard *zijn* tijd: moderne boektitels zijn vaak meer suggestief dan exact). De lezer zal dus begrijpen, welk een zelfbeheersing de recensent in het volgende heeft betracht en wat hij allemaal ongezegd moest laten om geen hele *Kleio* in beslag te nemen.

Het eerste hoofdstuk: 'Wetenschap en geweten' behandelt het leven van Huizinga's vader, dat later in de schaduw moet hebben gestaan van de syphilitische infectie die hij in zijn jeugd had opgelopen, een nieuwtje dat door veel recensenten gretig of bijna wellustig is onthuld: kwam de deftigheid, om met Jacques de Kadt te spreken, hier even 'in het gedrang'! Welke 'sleutel' dit gegeven biedt voor een verklaring van Huizinga's latere leven en werken, blijft problematisch: zou hij zonder deze vaderlijke ellende een veel vrolijker Frans of Johan zijn geworden en in zijn duistere beeld van het 'herfsttij' der Middeleeuwen meer lichte tinten hebben verwerkt? Het is de vraag, aangezien dit beeld zeker is beïnvloed door persoonlijk leed (de dood van zijn vrouw in 1914) en door alles wat er zich in de jaren 1914-'18 in die 'Bourgondische' gebieden afspeelde; en verband dat overigens door Huizinga zelf al even sterk is verhuld als door latere commentatoren (meen ik). Merkwaardigerwijs gaat Krul in zijn behandeling van deze 'incubatietijd' van dit beroemdste boek van Huizinga uitvoerig in op een probleem dat onze historische proffen en verwante vippen omstreeks deze tijd bezighield, te weten: wat en waar te doen met 'een standbeeld voor Johan de Witt' (hoofdstuk 4); en wie ben ik om aan het belang van dit standbeeld te twijfelen?

Het 2e hoofdstuk over Huizinga's Groningse studententijd (met de mysterieuze titel 'In de beweging': welke?) en de invloeden die hij in die tijd onderging - met name van de kant van de 'Tachtigers' - is informatief zonder wezenlijk nieuwe gezichtspunten te bieden, al omschrijft Krul, precies als hij is, terecht Huizinga's ambivalente verhouding tot de Nieuwe Gidsers (vgl. pp. 75 en 140); maar daaraan leden meer van zijn tijdgenoten inclusief de Tachtigers zelf.
In het 3e hoofdstuk: 'Het leven der woorden' (jawel!) wordt veel en ook veel zinnigs gezegd over de verhouding van 'taalkunde en geschiedenis' in Huizinga's vroege wetenschap. Wat Krul in een - zeer gewenste - uitvoeriger studie of biografie van Huizinga zeker ter sprake moet (zal of zou moeten) brengen, is de door Huizinga zelf zo sterk beleefde problematiek van alle spanningen tussen woord en beeld: een van de grondpatronen van zijn 'herfsttij' (zoals men al aan de inhoudsopgave hiervan kan ontlenen).

In het 5e hoofdstuk over 'moderne beschavingsgeschiedenis, Huizinga over Amerika', had Krul, met iets meer durf, kunnen vaststellen dat juist het *historische* element in Huizinga's Amerika-beelden grotendeels ontbrak: zijn twee boeken over de VS (alias 'Amerika') zijn weergaloos knap, maar over die geschiedenis komt men hierin weinig te weten.

In een (6e) hoofdstuk over 'De taak der cultuurgeschiedenis' had Krul dieper *kunnen* ingaan op Huizinga's eindeloze - en meer verwarrende dan verhelderende - geworstel met het vraagstuk van de Renaissance. En in zijn 7e hoofdstuk over 'Nederland's beschaving' had hij *kunnen* overwegen, waarom Huizinga zich niet heeft ontwikkeld tot *de* cultuurhistoricus van deze vaderlandse cultuur, in een soort 'inhalen en voorbijstreven' van Busken Huet - en daarin is hij in zijn laatste boek over onze 17e eeuwse cultuur allerminst geslaagd (wie iets over die tijd wil weten, met name voor zijn onderwijs, kan daar-